וכיוצא בו שצובע. ופירש רבינו תם שאינו לשרטט אלא טוב לשרטט כדי ליפות הכתב שיהא נאה והרמב"ם פסלה בלא שרטוט ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל: **ו** (יח) ואינה נכתבת אלא בדיו ופירש רבינו תם שאין נקרא דיו אלא שעושין אותו ממיני קוצים יב] ידועים שמבשלים אותם ועושין אותו ממימיהן אבל לא אותו שעושין מעפצים gallnuts ופסול לספר תורה ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב שהוא כשר כיון שהוא עשוי (יט) עם קומוס gum:

סימן ערב

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א–ד] שיעור אורך הספר תורה והיקיפו ושיעור רוחב כל דף ושיעור אורך היריעה ואם נזדמן לו יריעה בת ט' דפין ומשפט דף אחרון:

א אין עושין ספר תורה לא ארכו יותר על היקפו ולא היקפו יותר על ארכו פירוש יכוין שיהא חוט

ושני הגדדין בלחוד אלא דמכל מקום אומר רבינו תם טוב לשרטט וכו' ובש"ע פסק כרוב פוסקים דס"ת פסולה אם לא שרטט את כולה ועיין מדין שרטוט לקמן בסימן רפ"ד:

ו ואינה נכתבת אלא בדיו. ברייתא פרק הבונה (סוף דף ק"ג:) כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו: **ומה שכתב ופירש רבינו תם שאינו נקרא דיו אלא שעושין אותו ממיני עצים ידועים וכו'.** כן כתבו התוספות משמו בכמה מקומות בפרק ב' דמגילה (דף י"ט.) ובפרק ב' דגיטין (דף י"ט.) ובפרק ב' דשבת (דף כ"ג.), ובשלחן ערוך פסק כהרא"ש בדיו העשוי מעפצים עם קומוס כשר וכן נוהגין כל הסופרים וכן היא דעת הרמב"ם בפרק א' מהלכות תפילין:

ערב א אין עושין ספר תורה לא ארכו וכו'. ברייתא סוף פרק קמא דבתרא (ריש דף י"ד):

(ה"ד) דס"ת שכתבו בלא שרטוט פסול: **ומ"ש רבינו בשם ר"י דהא דתניא מסרגלין בקנה לא אתא לאפוקי סכין וכו'.** כ"כ המרדכי בהלכות קטנות (סי' תתקסב) וכן כתב בספר התרומה (סי' קלו) וסמ"ג (שם) ובהגהות מיימוני (תפילין פ"א אות ט): **כתב** עוד המרדכי בהלכות קטנות (סי' תתקסא) בשם אור זרוע (ח"א סי' תקמג) בשרטוט עצמו מסופק רבינו שמחה אם צריך שרטוט שיהא ניכר וקיים לעולם כגון לשרטט בברזל או סגי בשרטוט כדי שיהא נראה לסופר שיכתוב בשוה כגון בבדיל או בעופרת ואע"פ שלאחר זמן נמחק השריטה או אם יוכל לשרטט בדיו או בצבע המתקיים כל הימים שהכתב קיים וקצת נראה לשון שרטוט גומא וחריץ:

ו ואינה נכתבת אלא בדיו. ברייתא בפרק הבונה (שבת קג:) כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו ובירושלמי פ"ק דמגילה (ה"ט) הלכה למשה מסיני שיהיו כותבים בעורות בדיו: **כתב** רבינו ירוחם (נ"ב ח"ב יט ע"ב) וכן הדין שהספר פסול אם כתב בזהב שום תיבה אחרת וכן כתב אבן הירחי בתשובה וכן הדין שאסור לכתוב שם משום ספר מכ"ד ספרים וכן כתב הוא בתשובה (ד): **[בדק הבית]** וז"ל הרמב"ם בפרק א' (ה"ה) שאם כתב אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב פסול [עד כאן]: **ומ"ש בשם ר"ת.** כן כתבו בשמו התוספות בפרק ב' דשבת (כג. ד"ה כל) ופ"ב דגיטין (יט. ד"ה דיו) ופרק ב' דמגילה (יט. ד"ה על) ולמד כן מדתנן בפרק ב' דגיטין בכל כותבין בדיו ותני עלה [נ] רבי חייא כתבו במי טריא ואפצא gallnut gumwater כשר משמע דאפצא לאו היינו דיו דמתניתין. וכן כתבו ספר התרומה (סי' קנה) וסמ"ג (עשין כה קו.). והרא"ש כתב בהלכות ס"ת (סי' ו) דלאינה ראיה דמי עפצא לחודיה אין נקרא דיו אבל כשמערבין בו קומוס שקורין גומ"א בלעז נקרא דיו וראוי לכתוב בו אפילו על הקלף מעופץ gallnut. והרמב"ם בפירוש המשנה פ"ב דסוטה (מ"ד) כתב שמי שאומר שס"ת הכתוב באלאוכר פסול הוא טועה וביאר שם המעתיק שאלאוכר הוא של עפצים ומטילין בתוכו קנקנתוס. ובפ"א מהלכות תפילין (ה"ד) כתב שהדיו העשוי מעשן השמנים מגובל בשרף האילן ומעט דבש ושרוי במי עפצים וכיוצא בו שאם תמחקנו יהיה נמחק הוא הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות ואם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתוס שהוא עומד ואינו נמחק כשר א"כ מה מיעטה ההלכה למשה מסיני שיהו כותבין בדיו למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב הרי אלו פסולים ע"כ. ונהגו העולם כדברי הרמב"ם והרא"ש וכן נראה שהוא דעת התוספות ורבינו שמחה שכתבו הגהות מיימון (שם אות ג) (ה):

ז כתבו הגהות מיימון בפרק ב' (דפוס קושטא אות א) בשם סה"ק יד] דדין ספר תורה ומזוזה שוה לדין תפילין לענין שצריך לכתבם בימין (ו):

ערב א אין עושין ס"ת **לא ארכו יותר על היקפו ולא היקפו יותר על ארכו.** ברייתא בפ"ק דב"ב (יד.):

א ע'

דרכי משה

(ד) ועיין לקמן סוף סימן רפ"ד: (ה) ומיהו מצוה מן המובחר לכתוב בדיו העשוי מעשן כמו שמפורש בדברי הרמב"ם פ"א דהלכות (ס"ת) [תפילין] וכ"כ מהרי"ל בתשובה סימן קי"ט דיש להחמיר שלא לכתוב כי אם בדיו כשר ומשמע בספר הזוהר פרשת תרומה דף (ע"ב ע"א) (עא:) דאין לעשות הדיו רק מדברים הבאים מן העץ: (ו) כתב בהגהות מרדכי פ"ק דגיטין (ע"א דף תר"ז) (סי' שכז) דיש דסבירא ליה דצריך לכתוב ס"ת בקולמוס של קנה ולא בקולמוס של נוצה:

feather

פרישה

ומליה על עור חיה טהורה וק"ל עכ"ל: (יז) **אלא עופרת וכיוצא בו שצובע.** ואין הכתב שעליו ניכר יפה: (יח) **ואינה נכתבת אלא בדיו.** שכך הלכה למשה מסיני (ובבית יוסף בשם הרמב"ם דמצוה מן המובחר לכתוב בדיו העשוי מעשן ובזוהר פרשת תרומה דף (ע"ב ע"א) [עא:] דאין לעשות הדיו רק מהדברים הבאים מן העץ. עד כאן המגיה): (יט) **עם קומוס.** פרש"י (שבת קד:) גומ"א בלעז והוא שרף האילן:

חדושי הגהות

[נ] **בשתי** הסוגיות בגיטין (יט.) ובשבת (קד:) איתא רב חנינא וכ"ה בהרא"ש יג] ועיין בהגהות אשיר"י (שם):

הגהות והערות

יב] **כ"ה** בדפו"ר, בדפוס דיהרנפורט ובכת"י. בדפוס ורשא-וילנא הגירסא, ממיני "עצים". בתוס' שם הגירסא "קליפי עצים", וכן הגירסא בדפוס קניגסברג "קליפות עצים": יג] **בשסי"ם** שלנו נדפס בהרא"ש "ר' חייא": יד] **כן** גם הגירסא בהג"מ דפוס קושטא, אך בהג"מ שלפנינו מביא זאת בשם ספר התרומה, והוא בספר התרומה הל' תפילין סי' רה, ויתכן שנדפס בטעות "סה"ק" במקום "סה"ת":

Scanned with CamScanner

קשיא דר' עקיבא אדר' עקיבא התם אמר מחיקה מעכבא והכא אמר קומץ מעכב תרי תנאי ואליבא דר"ע איבעיא להו אמרה איני שותה מחמת ברותא וחזרה ואמרה שותה אני מהו כיון דאמרה איני שותה טמאה אני קאמרה וכיון דאחזיק נפשה בטומאה *לא מציא הדרה בה או דילמא כיון דאמרה שותה אני גליא דעתה דמחמת ביעתותא הוא דאמרה תיקו אמר אבוה דשמואל צריך שיתן מר לתוך המים מ"ט דאמר קרא מי המרים שמרים כבר: **מתני'** עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגנזת ומנחתה מתפזרת על הדשן ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת על בית הדשן *נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידין והם אומרים *הוציאוה שלא תטמא העזרה אם יש לה זכות היתה תולה לה יש זכות תולה שנה אחת יש זכות תולה ב' שנים יש זכות תולה ג' שנים מכאן אומר בן עזאי *חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה ר"א אומר כל המלמד בתו תורה *(כאילו) לומדה תפלות ר' יהושע אומר *רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות הוא היה אומר חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין הרי אלו מבלי עולם: **גמ'** *א"ר יהודה אמר שמואל משום ר"מ כשהייתי למד תורה אצל ר"ע הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר כשבאתי אצל ר' ישמעאל א"ל בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני אמר לי בני הוי זהיר שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא תחסיר אות אחת או (א) תתיר אות אחת נמצאת אתה מחריב את כל העולם כולו אמרתי לו דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו אמר לי וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו התורה אמרה *ומחה כתב שיוכל למחות מאי קא"ל ומאי קא מהדר ליה הכי קא"ל לא מבעיא בחסירות ויתירות דבקי אנא אלא אפילו למיחש לזבוב דדילמא אתי ויתיב אתגיה דדלי"ת ומחיק ליה ומשוי ליה רי"ש דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו איני והא *תניא אמר רבי מאיר כשהייתי למד תורה אצל ר' ישמעאל הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר כשבאתי אצל ר"ע אסרה עלי קשיא שמוש אשמוש קשיא אסרה אאסרה בשלמא שמוש אשמוש לא קשיא מעיקרא אתא לקמיה דר' עקיבא כיון דלא מצי קם אליביה אתא לקמיה דר"י וגמר גמרא הדר אתא לקמיה דר"ע סבר סברא אלא אסרה אאסרה קשיא קשיא תניא רבי יהודה אומר היה ר"מ לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו

תוך

קשיא דר"ע אדר"ע התם קאמר מחיקה מעכבא. את האונס דכל זמן שלא נמחקה אם אמרה איני שותה יכולה לחזור בה ולא אנסינן לה להשקותה אבל אם נמחקה המגילה מערערין אותה על כרחה ואפי' לא קירב הקומץ דהא והשקה קמא דקודם הקטרה להכי דרשינן והכא קאמר קומץ מעכב את האונס דכל כמה דלא קרב קומץ אי אמרה איני שותה לא אנסינן לה להשקותה: וחזרה ואמרה שותה אני. לר"ע מהו להשקותה מרצונה: שיתן מר. דבר מר. שמרים כבר. קודם מחיקה. אלמא מחמת דבר אחר הם מרים ואין מרירה של שם קללה כדיקתם נקרא דהא מקמי מחיקה לאו בני מיבדק נינהו: **מתני'** מגילתה נגנזת. כגלדי היכל דכל כתבי הקדש שאין ראוין לקרות בהן נגנזין שלא יתבזו: על בית הדשן. שהיא בעזרה ששורפין שם פסולי קדשי קדשים ופסולי אימורים שמהלכתן לפנים מן הקלעים כדאמרינן בשחיטת קדשים (זבחים דף קד:) שלשה בית הדשן הם דהואיל וקדשה בכלי נשרפת בעזרה. והאי מתפזרת היינו נשרפת כדאמר לקמן (ד' כג.) ואלו שמנחותיהם נשרפות וקא חשיב להא האומרת איני שותה: ואין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת. דבעינן כתיבה לשמה דכתיב ועשה לה הכהן לה לשמה: המים נשפכין. כיון דאמרה טמאה אני בודקה ועומדת היא ומים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק: מערערין אותה. דדלמא טהורה היא ומחמת ביעותא קאמרה: מתמלאת גידין. הגידין שבלחייה נופחין ונראית כמליאה גידין. וגם בשרה נעשית שיטה שיטה של נפיחה והכי תניא בספרי כמין שרביטין מוזרקין בה: שלא תטמא העזרה. שערי נקנור או עזרת נשים שהיא דרך שם. ולקמיה פריך והא אמרינן בעלמא דשערי נקנור לא נתקדשו וכ"ש עזרת נשים ומת מותר ליכנס למחנה לויה: תדע שהזכות תולה לה. תראה ותלמד בפרשת סוטה שהזכות תולה דילפינן מונקתה ונזרעה זרע ונקתה ע"י זכות כדי זריעת זרע ט' חדשים ר"ל יותר כדמפרש בגמ': מלמדה תיפלות. מפרש בגמ': רבי יהושע אומר רוצה אשה בקב ותיפלות גרסינן. ובגמרא מפרש מאי קאמר: מכות פירושין. מפרש בגמ' שמכה את עצמו בכתלים להראות שהוא עניו ולנוע: **גמ'** לבלר. סופר: אם תחסר אות אחת. כגון א' וה' אלהים אמת (ירמיה י) או תייתר אות אחת כגון בראשית ברא אלהים: דבר אחד יש לי. לקמן מפרש מאי חשובה היא זו: כתב שיוכל למחות. ורבי ישמעאל סבר מוחקין לה מן התורה ולא בעי כתיבה לשמה ואפרשת סוטה לחודה קא קפיד: מאי קאמר ליה ומאי מהדר ליה. מאי קאמר ליה ר' ישמעאל דקא מהדר ליה ר"מ דבר אחד יש לי שעושה רושם ואינו נמחק מה ענין קנקנתום אצל חיסור ויתור. ומשני ליה רי"ש. כגון דלי"ת דאמר: דבר אחד יש כו'. ואינו נמחק לגמרי: קשיא שימוש אשימוש. דקאמר לעיל שימוש דר"ע קודם (נ"א ככל דר"י קודם): לא מצי למיקם אליביה. על עיקר טעמיה שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים: אתא לקמיה דר"י וגמר גמרא. המשניות סתומות כמו שהן כדגמיר להו מרבו ורבו מרבו: והדר אתא לקמיה דר"ע למיסבר סברא. לעמוד על עיקר טעמי המשנה מפני מה זה טמא וזה טהור זה אסור וזה מותר ועל מה כל דבר נסמך ועל איזה מקרא הוא תלמוד שהיה בימי התנאים ולהבין דבר מתוך דבר כשהיה דבר חדש נשאל בבית המדרש מסיק ילמדוהו ולאיזה משנה ידמוהו.

סון

מגילתה נגנזת. ירושלמי תני נגנזת תחת נירו של היכל למה בשביל לשחקה על קטן היה שם וגם המים שנשפכים תני אין כאן משום קדושה מה נגנב כהן את הטיט מה נכך המים נשפכים תני יש כהם משום קדושה: נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה למה שנרמה לגם שימחק כמה ימחק תני רבי חגין ב"ש אומרים אחת וב"ה אומר שתים א"ד אליבא' טעמא דב"ה כדי לכתוב י"ה: **אמר** ר' ירמיה למחוק לה מה"ת ליכא בינייהו. תימה לרבי והא בימי ר"מ נפסקו כבר המים המרים כדאמרי' בפ' בהרא (לקמן דף מז.) דר' יוחנן בן זכאי הפסיקן ועוד האמר רבא (לעיל ד' יז:) מגילת סוטה שכתבה קודם שקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום א"כ מ"ט דמ"ד מוחקין לה מן התורה וליכא למימר מ"ד מוחקין לה מן התורה לית ליה דרבא א"כ אמאי אמר לר"ש לעיל (ד' יט:) כדי נסבה לימא לית ליה דרבא אלא הכי משמע דבהא דרבא כ"ע מודו וליכא למימר מ"ד מוחקין לה מה"ת כגון אם נכתבה אותה פרשה בתורה לאחר שקבלה עליה שבועה אע"פ שהסופר לא נתכוין לשם סוטה אלא לשם ס"ת ומה שאין מטילין קנקנתום לתוך הדיו לפרשת סוטה אפי' בזמן הזה משום דכתיב בה ומחה דבעינן כתב שיכול למחות וכיון דס"ל מוחקין לה מן התורה ש"מ דקסבר דההיא פרשה אפילו כתובה בתורה קפיד קרא דבעינן שיכול למחוק: **אבל** תורה דסתמא כתיב הכי נמי דמחקינן. לפום האי דיחוי ה"מ למיפרך וכי לית ליה לת"ק הא דתנן כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול כילד היה עובר בשוק ושמע קול סופרים מקרין וכו' וה"מ לתרוצי דילמא עד כאן לא אמר גבי גט דסתמא פסול משום דאשה לאו לגירושין עומדת אבל סוטה אחר שקינא לה ונסתרה סתמא להשקות עומדת כדאמרינן בריש מסכת זבחים (דף ב:) א"נ עד כאן לא פסלינן גבי גט אלא משום דההם וכתב לה אמר רחמנא וכו' מיהו היכא דאיתיק לשם רחל לא הדרא מנתקא ע"י מחיקה לשם לאה ולרבי אחי בר יאשיה נמי אע"ג דעבייה דידה מחיקה היא מיהו מהני קרא דכתב בסתמא ועשה לה ולא כתב ומחה לה דבעינן ליה נמי אכתיבה דבעינן דלכתוב לשם אשה בשלם מיהו אהני נמי האי דלא

כתיב

עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"ד מהל' סוטה הל"ג סמג עשין ס ו
ז ב מיי' פ"ג שם הל"י סמג עשין ס:
ח ג מיי' שם פ"ד הלכה ד:
ט ד מיי' שם הל"ו:
י ה מיי' שם הל"ד:
יא ו מיי' שם פ"ג הלכה טו:
יב ז מיי' שם הל"כ:
יג ח מיי' פ"א מהל' ס"ת הל"ג סמג עשין כה טוש"ע יו"ד סי' רעו סעי' ו:
יד ט מיי' פ"א מהל' תפלין הל"ג:
טו י מיי' פ"א מהל' הלכה כל"ד סמג עשין כו טוש"ע יו"ד סימן רעא סעי' ו:

◆

גליון הש"ס

מתני' מערערין אותה. עיין סנה"ד אות לס כס: שם מכאן אומר בן עזאי וכו'. עי' תענית ד' ג ע"א תד"ה כמים לכמש:

ס"א

[וכ"ה בספרים [illegible] ולקמן כא: ושלכה שם דלא גרסינן הכי במשנה וכ"כ נתיו"ם]

◆

תוספות שאנץ

שהרא מבאות: ראשה קרא מי המרים שמרים כבר קודם מחיקה אלמא מחמת דבר אחר הם מרים ואין מרירותן נקרא על שם בדיקתן דהא מקמי מחיקה לאו בני בדיקה נינהו. ל"ח: מתני' מגילתה נגנזת כגלדי ההיכל דכל כתבי הקדש שאינן ראוין לקרות בהן נגנזין שלא יתבזו ומנחתה מתפזרת אבית הדשן דהואיל וקידשה בכלי נשרפת בעזרה והאי מתפזרת בעזרה היינו נשרפת כדא' לקמן ואלו שמנחותיהן נשרפות וקא חשיב לה להא האומרת איני שותה. ל"ח. והיא מתמלאת גידין פ"ה הגידין שבלחייה נפתחין ונראית מלאה גידין וגם בבשרה נעשית שיטה שיטה של נפיחה והכי תניא בספרי כמין שרביטין מוזרקין בה ו שמא תחסר אות אחת כגון אלף וה' אלהים אמת או תתיר אות אחת בראשית ברא אלהים. [illegible]

[illegible]

מסורת הש"ס

[לעיל יט.]

[illegible]

[לקמן כח.]

[לקמן כב.]

[לעיל יז:]

[סוטה כב.]

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' או מייתר אות [illegible]

◆

מוסף רש"י

[illegible]

[illegible]

ולהעביר עליהם היד לשמה כדי שיאחז ידי עיבוד לשמה עכ"ל אם כן כ"ש כשמסייע בתחלה בשעה שיש עליה היד הראשון דמהני וכן משמע מסמ"ג שמביא ב"י בא"ח סימן ל"ב וצריך שיתן העורות בעיבוד לשמן או יסייע לעובד כוכבים בשעת עבוד לשמן עכ"ל. ומ"מ נ"ל שלא נקרא סיוע בעיבוד אלא במעשה העיבוד עצמו אבל לא במה שמסייע להעביר את העורות של תפילין כי זה לאו מעיבוד הוא ועל הנוהג קולא בזה הוא מחטיא רבים : (ד) על הגויל. ג' שמות יש בזה גויל קלף דוכסוסטוס פירוש גויל עור שנגרר ותקנו במקום השער ובמקום הבשר לא תקנו וכותבין בו במקום שער. קלף ודוכסוסטוס הוא עור הנחלק לשנים חלק החיצון של צד השער נקרא קלף וכותבין בצד הפנימי של צד הבשר וחלק הפנימי שבצד הבשר נקרא דוכסוסטוס שפירושו דוך בלשון ארמי מקום סתום בלשון יוני בשר וכותבין בו בצד החיצון שכלפי השער. וקלפים שלנו היינו שמגררין ומתקנין את העור מב' צדדין יש בו דין קלף של התלמוד שכותבין בו לצד הבשר וכתב על זה רמ"א שהם יותר מובחרים כי הם יותר נאים מגויל גם מפני שהם קלים יותר מגויל. כ"כ בתשובת ר"י מינץ: (ה) ואם שינה. וכתב על קלפים שלנו במקום שער כו' כל"ל : (ו) פסול. לפי שהוא כשני ספרים : (ז) והציו צבאים. פירוש שהכל גויל אלא שחציו של בהמה טהורה וחציו

הגה [ג] ואם מעבדן עובד כוכבים ה יסייע הישראל בהם (טור בשם ר"ב) (ד) (י) בתחלה כשמניחן בסיד דאמר שהוא עושה לשם קדושת ספר תורה (נ"י) [ד] ויסמן אותן תורה שלא יחליפן העובד כוכבים ו ולא חיישינן אח"כ שמא החליפן העובד כוכבים וזייף סימניו אחריו (הגהות מיימוני פ"א מהס"ת) ועיין בא"ח סימן ל"ב :

ב [ה] ז צריך שיהו (יא) מעובדים בעפצא [ו] או ח בסיד וכיוצא בו מדברים שמכווצים העור ומחזיקין אותו (רמב"ם ספ"א מהל' ס"ת ד"ו) :

ג [ז] ט כותבין ספר תורה (ד) על (ה) הגויל [ח] והוא העור שלא נחלק וכותבין בו במקום שער [ט] ואם כתבו ס"ת על ז י הקלף כשר והוא שיהיה כתוב בצד הפנימי שכלפי הבשר :

הגה ח [י] וקלפים שלנו הם ט יותר מובחרים (י) מגויל וכותבין עליהם לכתחלה לצד בשר [יא] ואין כותבין עכשיו על הגויל (ר"י מינץ סי' ס"ו) (ה) י [יב] ואם שינה וכתב על קלפים שלנו במקום שער פסול (ס"ו הלכות תפילין) [יג] מיהו יש מקילין בזה (טור וכ"מ פכ"י) :

ד [יד] יא כתב (יב) מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף (ו) פסול אם עשה חציו גויל (ז) וחציו צבאים (°) אע"פ שאינה מצוה מן המובחר כשר. (ועיין לקמן סימן ר"ץ) :

ה [טו] ספר תורה (יג) צריך שרטוט יב ואם כתבו (יד) בלא שרטוט פסול [טז] יג ולא ישרטט בעופרת וכיוצא בו (טו) שצובע :

ו [יז] יד ספר תורה צריך (טז) שיכתבנו בדיו [יח] טו העשוי מעשן השמנים [יט] שרוי במי עפצים: (ולכתחלה טוב ליזהר שלא לעשות הדיו כי אם מדברים (יז) הבאים מן העץ) (כן משמע בזוהר פ' תרומה דף ע"ב ע"א) [כ] טז ואם כתבו

דקדושת ס"ת חמורה מתפילין עכ"ל ד"מ: ה יסייע כו'. נראה דהאי מסייע דהג"ה אינו אלא לכתחלה על צד היותר טוב אבל בדיעבד אפילו לא סייעו כלל אלא שאומר לעובד כוכבים שיעבדנו לשמה סגי בכך ודלא כב"י. ב"ח : ו ולא חיישינן כו'. דאימתת עובד כוכבים פן יכיר הישראל בכוונת פין שיש לו בסימנים או מפני שלבו הנקבים נפשו מהדס יותר מלבו כן הוא בהגמ"יי וכן כתב המחבר בא"ח סי' ל"ב סעיף י' ונ"ל דמיירי שיש להעובד כוכבים ריוח בחליפין דאל"כ לא חיישינן שמא להכעיס כיון דאין לו הנאה בדבר כדלעיל סימן קי"ח סעיף י' : ז הקלף כו'. הוא עור הנחלק לשנים וחלק החיצון של צד השיער נקרא קלף וכותבין בצד הפנימי שכלפי הבשר. טור : ח וקלפים שלנו כו'. שהם שמגרדים קליפתו העליונה אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו להחליקו ואפילו אם היו חולקים העור לשנים היה צריך לגרד ממנו כך ומצד הבשר הם עודדים הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד. כ"כ הפוסקים: ט יותר מובחרים כו'. כי הקלף הוא נאה כי הגויל לא הוסר ממנו כי אם השיער ומצד השני לא הוסר כלום גם על הגויל היתה כבידה יותר מדאי לכך המנהג לכתוב ס"ת על הקלף. מהרי"ח שם : י ואם שינה וכתב על הקלפים במקום שיער כו'. כל"ל : כתבו התוס' פרק המוציא יין סוף דף ע"ט שהספרים נכתבים על הנייר שאינו מחוק ומביאם ב"י וד"מ אבל מדברי סה"ת ושאר פוסקים נראה שצריך לכתוב דוקא על עור בהמה טהורה וכן מבואר להדיא בתוספות דמנחות דף ל"א ע"ב ד"ה הא דעפלן כו' :

כשר

באר הגולה

[illegible]

כנסת הגדולה

[illegible] וצריך עיון :

ברכי יוסף

(סימן ער"א ש"ע ס"ו) בדיו העשוי מעשן השמנים וכו'. [illegible] הסופרים אין כותבין [illegible] מפני שהוא מתקלקל [illegible] בנקל. הרב מהר"ם פרוינגלו בתשובה כ"י סימן [illegible]

גליון מהרש"א

(ש"ך סק"ה) אלא שאומר לעובד כוכבים. עי' גיטין [illegible] א' עובד כוכבים [illegible] דנפשי' קעביד : (ט"ז ס"ק ו') פסול. עי' נמוקי שעל הרי"ף בסוף הלכות ספר תורה דחולק ע"ז

ביאור הגר"א

סגי במחשבה אבל בפיגול דוקא בדיבור כמ"ש בפסחים ס"ג א' ועתוס' שם ד"ה ר"ם סבר כו' (כ"ב) : [ג] ואם מעבדן כו'. כמ"ש ס"ב : [ד] ויסמן כו' ולא כו'. כש"ך : [ה] צריך שיהיו כו'. כמ"ש בפ"א דמ"ס הלכה ה' אין כותבין לא על דפתרא כו' ואמרינן בפ"ב דמגילה (י"ט א') ופ"ב דגטין (כ"ב א') ופ"ח דשבת וש"מ דפתרא דמלית וקמיח ולא עפיץ ועתוס' דשבת קמ"ו ב' ד"ה מגילה כו' : [ו] או בסיד כו'. עמ"ש בא"ח סי' ל"ב ס"ח ועתוס' דשבת ע"ט ב' סד"ה קלף ובמגילה י"ט א' ד"ה דפתרא כו' ובמנחות ל"א ב' ד"ה הא כו' : [ז] כותבין כו'. רמב"ם וכמ"ש בירושלמי פ"ק דמגילה הלכה י"א וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השיער ועל הקלף במקום נחשתו אם שינה פסול וכ"ה במ"ס פ"א הלכה ד' : [ח] והוא כו'. כמ"ש בפ"ק דב"ב (ג' א') גויל אבני כו' ועתוס' דשבת ע"ט ב' ד"ה קלף כו' ובב"ב י"ד א' ד"ה בגויל כו' : [ט] ואם כו'. כדעת הרמב"ם שכתב דקלף דוקא בדיעבד ודוכסוסטוס אף בדיעבד פסול ושמו כמ"ש בירושלמי הנ"ל וצריך שיהא כו' לא הזכיר דוכסוסטוס וכן במ"ס שם וכן שם פ"ב הלכה י' ובירושלמי שם וכמ"ש בפ"ד ובפ"ק דב"ב (י"ד א') בגויל וי"ם בקלף כו' ולכתחלה דוקא על הגוילים כמ"ש בגטין נ"ד ב' גוילים שבו לא כו' ובפ"ג דמנחות (ל"ב א' ל"ד א') כל אות שאין גויל כו' ועיקר מילתיה אתמר אס"ת דהתפלין פסולין בגויל ומנחה לכתחלה אדוכסוסטוס ובב"ב י"ד ב' ואי ס"ד ס"ת הקיפו כו' ומאי פריך ודלמא הוה נכתב על קלף וש"ג פ"ח דשבת. אבל כל הפוסקים חולקים עליו ומכשירין בדוכסוסטוס בדיעבד וכמ"ש בשבת ע"ט ב' כי תניא כו' ודעת סמ"ג והג"מ וש"ם דאף קלף לכתחלה וכתבו ולא נאמר גויל וקלף אלא למצוה ור"ל בירושלמי ומ"ס הנ"ל ודעת הר"ל דלכתחלה דוקא על הגויל כנ"ל : [י] וקלפים שלנו כו'. עתוס' דשבת ע"ט ב' ד"ה קלף כו' ובב"ב י"ד א' ד"ה בגויל כו' ועבא"ח סי' ל"ב ס"ו : [יא] ואין כותבין כו'. ע (נתקן הגליון ונראה דצ"ל עש"ך) : [יב] ואם שינה כו'. גמ' דשבת שם ומנחות ל"ב : [יג] מיהו כו'. סה"ת וכתב דדוקא בתפלין פסול אבל במזוזה וס"ת כיון שכשירות בקלף והדוכסוסטוס כשרין בכ"ע ועתוס' דמנחות שם ד"ה אידי כו' ופי' שם ה"ר יוסף כו' ובס"ש ברש"י בשבת שם ומרדכי כתב דקי"ל כאב"א שם ושם וכו' אתא דברייתא כיוצא בו כו' אתיא כותית כמ"ש אבל בתי' האחרון שם ס"ל כסברא ראשונה וכן ס"ל בשבת שם ד"ה אידי כו' אבל כל הפוסקים פסקו כסברא ראשונה וכמ"ש בירושלמי הנ"ל אם שינה פסול וכן במ"ס שם הלכה ד' הל"מ שאם שינה בזה ובזה שאין קורין בו : [יד] כתב כו' אבל כו'. ירושלמי שם לא יהא כותב חציו על העור וחציו על הקלף אבל כותב הוא חציו על עור בהמה טהורה וחציו על חיה טהורה וכן במ"ס פ"ב הלכה י' ובסיים שם אע"פ שאינו מן המובחר : [טו] ס"ת כו' ואם כו'. בירושלמי שם הל"מ שיהו כותבין בשורות וכותבין בדיו ומסרגלין בקנה כו' וכן במ"ס שם הלכה א' [ובויקרא רבה אמרינן קוצותיו תלתלים זה הסירטול שחורות כעורב אלו השיטות] ובמגילה ט"ז ב' וברש"י שם ד"ה כאמתה כו' ודלא כר"ת בתוס' דמנחות שם ד"ה הא מורידין כו' ודחק שם אבל כל הפוסקים הסכימו לפירש"י : (ליקוט) ס"ת צריך כו'. בפ"ק דמגילה וכפירש"י וכ"ה בירושלמי שם הלכה א' ר' חלבו ר' ייסא בשם ר"א נאמר כאן דברי שלום ואמת ונאמר להלן אמת קנה ואל תמכור מה"ת כאמיתה של תורה מה זו צריכה שרטוט אף זו צריכה שרטוט מה זו ניתנה להדרש כו' (ע"כ) : [טז] ולא ישרטט בעופרת. כמ"ש בירושלמי ובמ"ס מסרגלין בקנה [illegible] וכיוצא אלא עופרת וכיוצא. הרא"ש בשם ר"י וש"ס : [יז] ס"ת צריך כו'. בירושלמי ומ"ס הנ"ל ובגמ' פ"ב דשבת (ק"ג ב') וכמש"ו אבל לא כו' : [יח] העשוי כו'. פ"ב דשבת (כ"ג א') : [יט] שרוי כו'. דלא כר"ת שפוסל כמ"ש בתוס' פ"ב דגטין (י"ט א') ובפ"ב דמגילה רש"ם ועמ"ש בא"ח בסי' ל"ב ס"ג ח"ש אבל לא כו' : [כ] ואם כתבו בסי'

חידושי רע"ק

(סעיף ד') כתב מקצתו על הגויל. אפילו תיבה א' תשב"ץ (ח"א סי' קס"ס) ת' לקמן (סי' רפ"ס ס"ד) במ"ש שם : (סעיף ה') ס"ת צריך שרטוט. בב"י הביא דברי המרדכי בהל' ס"ת שכתב בשם א"ז דבשרטוט עצמו מסופק רבינו שמחה אם צריך שיהיה ניכר וקיים לעולם כמו בברזל או דסגי בשרטוט כדי שיהא נראה להסופר שיכתוב בשוה ובכדי אלא שאח"כ נמחק השרטוט וקצת נראה לשון שרטוט ממש והדין עכ"ל. ת' בסוטה (דף י"ז) דנסתפקו בתוספות במגילת סוטה דבעיא שרטוט אם סגי בעת השרטוט אחר כתיבה בין שיטה לשיטה :

באר היטב

מעובד לתפילין פסול לספר תורה דקדושת ס"ת חמורה מתפילין עכ"ל ד"מ : (ד) בתחלה. כתב הט"ז וה"ה כי מסייע בגמר ודאי מהני אלא דבא למעט שא"צ לסייע מתחלה ועד סוף ומ"מ נ"ל שלא נקרא סיוע אלא במעשה העיבוד עצמו אבל לא במה שמסייע להעביר את העורות של תפילין וכל הנוהג קולא בזה הוא מחטיא רבים עכ"ל (ובדיעבד אפילו לא סייע כלל אלא שאומר לעובד כוכבים שיעבדנו לשמה די בכך ש"ך) וכתב הטור דתיקון הקלף והשרטוט א"צ שיהא לשמה : (ה) הגויל. כתב הט"ז ג' שמות יש בזה גויל קלף דוכסוסטוס פי' גויל עור שנגרר ותקנו במקום השער ובמקום הבשר לא תקנו וכותבין בו במקום שער קלף ודוכסוסטוס הוא עור הנחלק לשנים חלק החיצון של צד שער נקרא קלף וכותבין בצד פנימי של בשר וחלק הפנימי שבצד הבשר נקרא דוכסוסטוס וכותבין בו בצד החיצון שכלפי שער. קלפים שלנו היינו שמגררין ומתקנין את העור מב' צדדים יש בו דין קלף של הש"ס שכותבין בו לצד הבשר והם יותר נאים וקלים מגויל לכך כתב רמ"א שהם יותר מובחרים וכתב הש"ך דמדברי התוספות נראה שהספרים נכתבים על הנייר שאינו מחוק אבל מדברי סה"ת ושאר פוסקים נראה שצריך לכתוב דוקא על עור בהמה טהורה וכן מבואר להדיא בתוספות במנחות

פתחי תשובה

ומזוזות וגיטין כפי מה שיכתבו אחרי כן וכתב שזה לא נכון כלל דהא"ל נצרך לומר דזה שכותב עליו גיטין הוא חול וזהו שכותב עליו ס"ת הוברר הדבר שנעבד לשם ס"ת והרי אנן קי"ל בדאורייתא אין ברירה והוא להם לעשות כך שיעבדו הכל לשם ס"ת ויתנו בתחלה שיהא בידם לשנות לכתוב עליו דברי חול דתנאי מהני בזה וכ"כ בתשובת עבוה"ג סוס"י ס"ה ועיי"ש עוד : (י) בתחלה. עבה"ט בשם ש"ך דבדיעבד אפי' לא סייעו כלל אלא שאומר לעובד כוכבים שיעבדנו לשמה סגי ועיין בתשובת [illegible] ח"ד סי' קע"ס שכתב דדוקא אם אמר לעובד כוכבים בעת נתינת הסיד מהני כיון שברגע זו אמר לו הישראל ותיכף הוא שוהה [illegible] כדבריו אבל אם אמר לו בעת נתינת העורות למים שבין שריית העור במים לנתינת הסיד נמשך ג' או ד' ימים אפי' אם אמר לו אז שיתן הסיד לשמה לא מהני ולא סמכינן שיעשה העובד כוכבים כן מה שכבר קדמה אמירת ישראל אליו זה כמה ימים ע"ש. ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' מ"ס שחולק על עיקר דינו של הש"ך הנ"ל. וע"ש עוד שהשיג ג"כ על הט"ז שרוצה להתיר אפילו לא סייע אלא בגמר עיבוד ע"ש ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סימן פ"ס מענין זה : (יא) מעובדים בעפצא. כתב בתשובת גינת ורדים א"ח כלל ב' סימן כ"ט דידיעה או ידיעות שמעבירין עליהם מי כרכום פסולות דצריך שיהיה הקלף לבן ע"ש ועיין בר"י שכתב עליו אם קלה נקלה אך אם הרב מעצמו חידש דבר זה השגיו על המדה וקצת ראיה יש הפך דבריו מתוס' בסנהדרין דף כ"א ע"ב ע"ש : (יב) מקצתו על הגויל. כתב בספר חמודי דניאל כ"י לכאורה נראה דוקא מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף כלומר הרבה מקלף והרבה מגויל אבל לעשות מעלים א' או שנים אין קפידא (ועיין תשובת חסב"ן ח"א סימן קמ"ט בתשובה כתב בהדיא להיפך שאסור לקלוף פיסה א' מן הגויל ולכתוב במקומה אח"כ דאותו מקום שנקלף אינו נקרא גויל אלא קלף. ומקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול אפילו בדיעבד ואפילו במקום תיבה א'. דמאן פלג לך ולא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין כו'. ולבסוף סיים זה אני דן להלכה אבל למעשה איני מוחה ביד הסופרים מלקלוף כו' ע"ש ואפשר מה"ט שכתב הרב חמודי דניאל דדוקא תני על קלף אבל תיבה א' או אפילו הרבה תיבות אין איסור וכ"כ בתשובת יכין ובועז ח"א ס"ס כ"ד דכמה פסוקים שנכתבו על מקום הגויל שנקלף לא קרינן בו מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף אלא דהוי כמגומר ע"ש הביאו בספר לדוד אמת סימן י"ו אות י"ו להלכה ע"ש) : (יג) צריך שרטוט. עיין בתשו' רדב"ז החדשות סי' קנ"ו שכתב על מה שנהגו הסופרים לכפול הנייר שכותבין עליו הגט במקום שרטוט דאם הנייר קשה שיהיו הכפלים עומדים וניכרים עד סוף כתיבת הגט סגי בהכי דמה לי ששרטט בקנה או בכל דבר העומד וניכר דהטעם הוא כדי שיהיה כתיבה ישרה והא איכא. ומשמע שם דה"ה בס"ת מהני כה"ג ע"ש : (יד) בלא שרטוט. כתב בספר בני יונה דאם כתב איזה טעות וגרר שם איזה תיבות ומחק השרטוט ולא שרטט מחדש וכתב עליו יש להכשיר דיש לכייטיר הכתב ע"י גרר מקום הטעות כאילו היה משורטט : (טו) שצובע. עיין בספר בני יונה הביא בשם מעדני יו"ט דבדיעבד אם שרטט בדבר הצובע אינה פוסלת. אכן בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' ג' (הביאו לקמן סי' רצ"ד סק"ג) לא משמע כן ע"ש היטב ובאמת דברי המעדני יו"ט שם צ"ע ע"ש בהג' ס"ס והו"ק : (טז) שיכתבנו בדיו. כתב בר"י בשם מהר"ם פרוינגלו בתשובה כ"י כשבאים לתקן טעות או אותיות בס"ת הנכתב נכון לתקן במין הדיו שבו נכתב הס"ת : (יז) הבאים מן העץ. עיין במגן אברהם סימן ל"ב סק"ב ועיין בספר בני יונה באריכות מדין הדיו [illegible] דלהרמב"ם משמע שאין לו גומא כשר עכ"ל ועיין תשו' מנחה בלולה דף מ"ס מ"ו האריך בזה

דדין

ול״ל בהא״ש: ח שם ובהלכות לסמם מסי' תרסה אותם: ח מרדכי' שם גבגת ואוכרתם דקש כ״כ אותיות אחרות אלא משום דהה״ש בלאב מפלתן האותיות ליכתב בזהב קת״ל וכן משמע במס' סופרים פ״ק ל״ח שם: יש שכתבו״י בפ״ע בשם הס״ק בדין התפלין בא״ח ס' ל״ב סעיף ס' וליינתיו שם: (°) כמו משום גזירת הק פיכות וכתבו האחרונים שאין נוהגין כן:

א ברייתא ב״ב דף י״ד ב״א: ב לשון הרמב״ם בדיש פ״ט מהל' ס״ת מתשובת רבי נכדיי שם ופירש רש״י שם בכתב ימיני: (°) פי' שבסוף הספר כי בספר כיס עגול תמיד לפתחו: ג ברייתא מנחות דף

יא כשר. מפני שהוא שחור אבל לא בשאר מיני צבעונים כו': יב בימין. כמו בתפילין בא״ח סימן ל״ב ס״ח וע״ש דאיטר יד שמאל דידיה הוא ימין: יג י״א כו'. כתב הט״ז ואין נוהגין כן:

ערב א אגודל כו'. כתב הרמב״ם פ״י מהל' ס״ת דין ט' רוחב גודל האמור בכל השיעורים האלו ובשאר שיעורי תורה כולם הוא אצבע הבינוני וכבר דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רחב שבע שעורו' בינוניות זו בצד זו בדוחק והן באורך שתי שעורות בריוח ע״כ ומביאו המבי״ט ח״ב ס״ס קע״ג דף ס״ע ריש ע״ד וע״ש: ב י״א כו'. מיהו צריך שיעור לעובי העמוד כדמשמע ברא״ש וטור ודעת הרמב״ם בהלכות ספר תורה דהיקף ו' טפחים בלא עמודים הם ע״ש שהאריך בתיקון סדר היאך יעשה הרוצה לכתוב ספר תורה שיעלה לו ארכו כהיקפו: ג למשפחותיכם ג״פ כו'. כתוב בהגהת מיימוני בשם הר״ח דהיינו שיעור טפח וכתבו עוד בשמו דהיינו דוקא בכתיבה דקה אבל בכתיבה גסה הכל לפי הנוי ואפילו יותר מטפח וכ״כ הטור ושאר פוסקים ואין עיניו משוטטות כיון שהכתיבה גסה וכן נוהגין: ד שלא יהא עיניו משוטטות כו'.

vitriol

gallnut

במי עפצא וקנקנתום יא (ו) כשר אבל לא בשאר מיני צבעונים כגון (יח) האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים [כא] יח או בזהב פסול:

הגה וכן אסור לכתוב שום שם מספר עשרים וארבע ספרים שלא בדיו (ר' ירוחם בשם אבן ירחי) [כב] ויש אומרים דלא בעינן דיו רק בס״ת (במרדכי ה״ק):

ז ° ספר תורה צריך (ח) (יט) לכתבו יב (ז) בימין יג [כג] (וי״א שיש לכתוב בקולמוס (כ) של (ח) קנה (כא) ולא בנוצה). (מרדכי פ״ק דגיטין) (°):

ערב דין רוחב הדפין. ובו ד' סעיפים:

א א אין עושין ספר תורה (א) לא ארכו יותר על היקפו ולא היקפו יותר על ארכו (פירוש יכוון שיהא חוט המקיף יריעות כל הספר לאחר שיתפור ויגלל ארוך כשיעור ארכו) (טור) ב וכמה הוא ארכו (א) בגויל (ב) ששה טפחים [א] שהם כ״ד אצבעות ברוחב א (א) אגודל של יד ובקלף או פחות או יותר והוא שיהא ארכו כהיקפו [ב] וכן אם עשה בגויל [פחות] מששה טפחים ומיעט הכתב או יותר על ששה והרחיב בכתב עד שיהיה ארכו כהיקפו הרי זה כמצוה. (ב) [ג] (והעמוד (°) (כ) שבתוך הספר ב י״א (ג) דמצטרף להיקף) (טור בשם הרא״ש):

ב ג אורך כל שיטה שלשים אותיות כדי לכתוב ג למשפחותיכם ג' פעמים ולא תהיה קצרה מזה כדי שלא יהא הדף נראה כאגרת ולא ארוכה יותר על זה כדי ד שלא יהיו עיניו (ג) משוטטות בכתב (ל' רמב״ם פ״ז מהלכות ס״ת ד״ד):

וחליו של חיס טהורה: (ח) לכתבו בימין. דדרשינן וקשרתם וכתבתם מה קשירה בימין אף כתיבה בימין סוף פרק הקומץ: ומ״ש ולא בנוצה. אמת שבמרדכי פ״ק דגיטין כתוב כן בהג״ה בשם הר״ם אבל איני יודע טעם לדבר ואולי הוא כמו שמצינו בסדר גטין של מהר״י מרגליות שכתב שאין לכתוב בקנה של ברזל דהוה כמו חקיקה ואע״ג דחק ירכות כשר מכל מקום כל כמה שאפשר לעשות בלא שום חקיקה עדיף כו' ואפשר שכן הוא גם בשל נוצה שהיא דקה וכן כתוב הטעם בלבוש וכתוב שאין נוהגין כן: וחקיקה הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא לפי ששמעתי אומרים שאין בספרים הנדפסים קדושה כמו הנכתבים בכתב ולי נראה שאין חילוק בזה דאפילו אם נאמר דהוה חקיקה מ״מ הוה כמו כתב דהא גם גבי גט אמר כשר בחקיקות ירכות כמו שכתוב בא״ע סי' קכ״ה אע״ג דכתיב אלה וכתב ולא וחקק: ועוד נראה לי ראיה ברורה מפרק עגלה ערופה דף מ״ח אבנים הללו של אפוד וחושן אין כותבין אותם בדיו שנאמר פתוחי חותם משמע חקיקה ואין משרטין עליהן באיזמל שנאמר במלואתם שיהיו שלמות שלא יחסור מהם כלום אלא כותב עליהם בדיו ומראה להם שמיר מבחוץ על פני הדיו בחריץ האות וכן נבקעות מאליהם ואם איתא דמעשה הדפוס הוה חקיקה קשה מנא לן דהיה על ידי שמיר שהוא דבר שאינו מצוי דילמא היה על ידי הדפוס ובדיו כדפוס שלנו ונמצא שפיר מתקיים פתוחי חותם אלא ברור הוא דמעשה הדפוס מקרי כתיבה ממש ולא חקיקה כלל: ושוב ראיתי בתשובת שאלות למהר״ר בנימין ז״ל שכתב ג״כ שמעשה הדפוס הוא קודש ככתב מטעם דגם חקיקה היא קודש והביא ראיה ג״כ מאפוד אבל לפי עניות דעתי אין צריכין לזה כי הוה כתיבה ממש ואין כאן חקיקה דמה לי שדוחק את הטעט על הנייר או הנייר על האותיות של עופרת אידי ואידי כתיבה היא ומ״מ לענין גט ודאי אין לעשות בדפוס כיון שקצת דומה לחקיקה אבל לענין קדושת הספרים כל המיקל עתיד ליתן את הדין:

ערב (א) בגויל ששה כו'. דהלוחות היו ארכן ורחבן ו' טפחים. מרדכי וסמ״ג: (ב) והעמוד שבסוף הספר י״א כו'. כצ״ל וכן הוא בטור אבל עמוד הראשון שבתחלתו אין מצטרף ונלמד ממה שהיה בארון חלל שני טפחים שגם היתה ספר תורה מונחת דכל שיש בעביו טפח יש בהיקפו ג' והיקף הס״ת היה ו' טפחים כמלא עובי הספר תורה שני טפחים והיינו עם העמוד שבסוף שהוא מוכרח

בית הלל

(סימן ר״ב ש״ע סעיף ב') אורך כל שיטה ל' אותיות כדי לכתוב למשפחותיכם ג' פעמים וכו'. והנה לא ידעתי מנ״ל שהוא שלשים אותיות דלמא שהוא חסר יו״ד והוי רק כ״ט אותיו' ומנ״ל שהוא שלשים אותיות ונ״ל פי' דע״כ ה״ס כגופם פתוחה וכו' ויניח חלק כדי ל' אותיות כ״ש מה שהכתבתי כזה: [וכספר מלאכת שמים לגאון החסיד יצחק הוב באמבערגער הלוי זצ״ל ראיתי דבר המתקבל על הלב בזה וז״ל נ״ל דהב״ש קים לן תיבה לסיומא משום דהכתב ומספרים אותיות שבתג״ף כ״ס [פס מנלפ״ך] נמלאים שם אותיות קורי הגג דהיינו ג, ו, ז, י, נ, כפופה ון' פשוטה שהם קרוב לתומם של כל האותיות שבא״ב ובלמשפחותיכם גם כן תומם מהאותי' הקטנים ופי״ו כמסם ישאר שיעור כל כשיטות מבלי צורך להאריך או לקצר האותיו' בלא כדיוק״ל כוונת הגי׳ ג״כ מי״ס: ומ״ש הש״ך בסק״ג דהיינו שיעו' טפח. איתא במ״ס פ״ב ה״ח ובשום מקום מבואר טפח לא ישנה הדף ואולי הטעם בס״ת שהיתה שם כ״ד שלא יסי' בגווי' [דהיינו בגליונו'] יותר מן הכתב וכיון דצריך לסים פנוי כתכל שני אגודלין בין דף לדף [ככלל הסמוך] אנו כי הדף פתוח מרוחב טפח הין הגליונות מרובין על הכתב וצ״ע שלא נמצא זה בפוסקים ואולי נכלל בדבריהם (ועי' בתשובת פאר הדור סימן ס״ו). ומ״ש הש״ך הכל לפי הנוי. כתב ע״ז וז״ל תוס' פרק הקומץ והרא״ש כתבו בשם ר״ת ר״ח וגאון דהא דג״פ למשפחותיכם לא נאמר אלא בכתיבה דקה אבל בכתיב' גסה הכל לפי הנוי ויכול לעשות שיטות ארוכות דאין עיניו משוטטות כיון שהכתיבה גסה עכ״ל וכיון דקאי על מה דאמרי' בגמ' ג״פ למשפחותיכם אלמא דלדידהו כתיבה גסה. אפי' יותר מג״פ למשפחותיכם שרי וכ״כ מהר״ם בהגהותיו. אמנם בסמ״ג ס״ו כ' וז״ל פיר״ם בשם הגאון דהיינו שיעור טפח ומשם ר״ת דווקא מכתיבה דקה בעינן ג' למשפחותי' אבל מכתי' גסה הכל לפי הנוי שהרי ג' למשפחותיכם מכתיבה גסה היא יות' מטפח ודעת רבינו

ביאור הגר״א

ס'. עמש״ש סי' תרצ״א ס״א: [כא] או בזהב. דמש״ש אנברות ל״ר ולרבותא נקט. וכ״ה בס״ס פ״א הלכה ט' אין כותבין בזהב ומעשה כו' ע״ש ועמ״ש בא״ח סי' ל״ב ס״ג: [כב] וי״א דלא כו'. כתי' ה״ר יוסף בתוס' דשבת קט״ו ב' ד״ה מגילה ובתוס' דמנחות ל״א ב' ד״ה עשאה כו' וע״ש ושם שסתרו פירושו וכתבו ונראה כו' וכ״כ בסה״ת וש״פ ועבא״ח סי' של״ד סי״ג: [כג] י״א כו'. כמ״ש בפ״ח דשבת (פ' ב') ובפ״ג דתענית כ' ב' לפיכך כו' (ושם א' ובסנהדרין ק״ו א'):

ערב [א] שהם כ״ד כו'. כמ״ש בפ״ק דעירובין (יו״ד ב') ובפ״ד דמנחות (מ״א ב') וש״מ: [ב] וכן אם כו'. ממש״ש רב הונא כתב כו': [ג] והעמוד כו'. עתוס' שם ב' ד״ה תרי כו' והרמב״ם חולק והרא״ש מסתפק בזה ע״ש:

כשיגמור

פתחי תשובה

דיו שלנו כנעשה מעפצים כשר לכתחלה בלי פקפוק ע״ש דמשמע דוקא בצירוף דעת הרא״ש כשנתערב בו גומא ועיין במעשה רוקח ס״א מהל' תפילין. ועיין תשו' מ״י סימן ל״ו האריך כזה וסיים וז״ל עכ״פ כיון שדעת ר״ת ז״ל וסמ״ג וסה״ת לפסול דיו עפצים. והרא״ש והריב״ן והרמב״ן ומרדכי והא״ז אין מכשירין רק ע״י שרף שקורין גומא ולדעת הרמב״ן עצמו דוקא ע״י בישול. ורובא דמינכר ניהו נגד דעת הרמב״ם ורבינו שמחה ז״ל המכשירים מי עפצא וקנקנתום וגם בשל תורה הולכים אחר המחמיר לכן יש להחמיר ולדקדק הרבה דלא יכתבו הסופרים במי עפצא וקנקנתום לחוד רק עם גומא ובלא״ה פסול מן התורה לדעת רוב הפוסקים. גם יש לדקדק לעשותו ע״י בישול לדעת הרמב״ן ז״ל הואיל ואפשר עכ״ל): (יח) האדום. כתב בספר חמודי דניאל כ״י אם נעשה הדיו אדום מחמת יושן הרבה פסול עד כאן. ועיין במג״א סימן ל״ב ס״ק ל״ט קצת לא משמע הכי ועיין בספר פמ״ג שם. [ועי' בתשובת חתם סופר סי' רנ״ו שנשאל על ענין כזה אודות ס״ת שנשתנה הדיו לאחר הכתיבה ונהפך לאדמדם מכמה סיבות אי כשרה הס״ת והעלה דאם השינוי לאדמימות הוא מחמת יושן וכדרכו של דיו הרי הוא כשר שהרי נכתב בדיו והכי אמרה הלכה לכתוב בדיו ולא אמרה שתהיה כתובה שחורה כמו רצועות שחורות הלמ״מ והיינו דאילו נקיט כתובה שחורה כל שנשתנה אח״כ בוב אינו שחור ופסול אבל דיו כך הוא וסתן של רוב דיו בעולם ולכשיזקין יכהה מראיתו ויתהפך קצת לאדמדם כעין מראה כרוי״ן והרי הוא כשר וטוב להעבירו בקולמוס כדי לקיימו ימים רבים יותר וקרוב לודאי אפילו בשמות הקדושים מותר כדין ע״ג דיו דאין כאן מחיקה (עיין כזה בש״ת בא״ח סימן ל״ב ס״ק מ״ב דהתשב״ץ אוסר והכר״י כתב דיש להתייב למעשה ועמש״ל סימן רע״ו סק״ו מזה) אמנם אם נשתנה לאודם ממש מ״מ אח״כ וסתן של סתם דיו או אפילו רק לאדמימות רק שנשתנה מיד מהר שנראה שאינו מחמת יושן ועל כרחך יש חסרון בעיקר הדיו שנעשית ע״י המצאה חדשה מסממנים אחרים ס״ת כזה פסול מעיקרא אפילו מה שקראו בו בשחרורותו כי לא נכתב בדיו ואסור להעביר על השמות שאינם נמחקים דהוי כדיו ע״ג סיקרא דמוחק התחתון. ולענין קדושת השם אין חילוק אפילו נכתב בכל צבע אסור למחקו ואין תקנה לאותו ס״ת דלא יועיל העברת קולמוס בדיו מעולה חדא דמה יעשה בשמות ועוד דאם נכתב בצבע והעביר עליו קולמוס בדיו פסול להא״ר שם סק״ה והפמ״ג שם שהשיג עליו שגה בהבנתו וכאן הדיו שמקולקל מתחלתו אינו דיו כלל וכשאר צבעונים יחשב ואמנם דיו שהוכהה מראיה או קצת נתאדם בתחלתו (ר״ל היכא שידוע שהדיו נעשית כדינה רק שלא נגמרה מלאכתה) אם מעביר עליו בדיו שחור ומאהירו שפיר דמי וכזה כתב המג״א שם ס״ק ל״ח דבתפילין פסול מחמת שלא כסדרן משמע אם לא נכתב לפניו יכול להעביר עליו קולמוס והיינו דלא יהא שדיו כהה היה בכלי והוסיף עליו דיו שחור נתקן בהכשר ומה לי בכלי או ע״ג קלף מלא מין את מינו וניעור להכשירו ואינו דומה לכותב בצבע דלא יועיל הערוכת דיו דכאן עכ״פ דיו היא רק שלא נגמר מלאכתו וליכא אלא משום שלא כסדרן ע״ש דכ״ז מבואר למעיין היטב בדבריו ושם שלשון מגומגם קצת]: (יט) לכתבו בימין. כ' בר״י בשם מהר״ם סרוגיצ״ל בתשובה כ״י סי' נ״ג אין לכתוב ס״ת ואף לתייג התגין בכתי ידים אף שראשי אצבעות הכתי ידים תמוכים בשגם הקור גדול כי אינו כבוד לס״ת ע״ש (וכ״כ במעשה רוקח ס״ב מהל' ס״ת ה״ח בשם הרמ״ס ע״ש) ואע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר עובדא דיששכר איש כפר ברקאי ס״פ מקום שנהגו דקרי ליה התם מחלל קדשי שמים דהוה כריך ידיה בשיראי ועביד עבודה ופירש״י וחלילה פוסלת כו' ועוד דבזיון הוא ע״ש: (כ) של קנה. עבה״ט ועיין בט״ז דמשמע מדבריו דהדפוס הוא ככתיבה ממש וכשר לכתחלה לכתוב ס״ת ע״י דפוס. אכן בתשובת חות יאיר סימן קפ״ד פוסל ועיין בספר בני יונה שהאריך בזה והעלה דהדין עמו ויש לפסול אפי' דיעבד אפילו רק אות אחת בדפוס ואפילו אם רוצה לכתוב הדפוס על הקלף ע״ש. ועיין בש״ת בא״ח סימן של״ד ס״ק י״ג שכתב בשם שבו״י שגם ספרים הנדפסים ע״י עובדי כוכבים דין קדושת ס״ת יש להם כאילו נדפסו ע״י ישראל ע״ש. אכן בתשובת חות יאיר שם כתב דאם נדפס ע״י עובדי כוכבים אין בהם קדושה ע״ש ועיין מזה בתשובת הא״ז פנים מאירות חלק א' סימן מ״ה ובספר בני חיי סימן רפ״א ועיין עוד בתשובת חו״י סימן ק״ו דספרי קודש הנדפסים בכתב שקורין רש״י ואפילו בלשון חול חלילה לנהוג בהם שום בזיון כי קודש הם מצד הענין הנאמר בהם ומצד התכלית שהוא ללמד ד״ת או מוסר ואפשר דלא חמירא כולי האי לענין איסור תשמיש כאחר בשעת הדחק ומ״מ אין לסמוך גם בזה הלכה למעשה אם אפשר וכן הנדפסים בכתב אשורית והענין חול כמו ספרי אקלידוס ולכו דומי של רפואות אף שאין בהם קדושת חומר ולא סוגל במחשבתו ולא תכלית לנפש ואין כאן רק הצורה לבד ראוי למנוע מלנהוג בהם בזיון לקנח בהם ולזרקן לארץ או למקום אבדון ע״ש: (כא) ולא בנוצה. ואין נוהגין כן. ש״ך. וכתב בתשובת דבר שמואל סימן קס״ד דיש להסתפק בקולמוס מעוף טמא ע״ש:

ערב (א) לא ארכו. עיין בתשובת פאר הדור להרמב״ם סימן ס״ו אין יהיה עשיית הספר תורה שיהא ארכו כהיקפו לא פחות ולא יותר ע״ש באורך ועיין בספר בני יונה עוד תחבולות למצוא שיהא ארכו כהיקפו: (ב) ששה טפחים. ובדיעבד כשר בפחות. עי' סי' רע״ג ס״ה. ועיין בתשובת רשב״ש סימן שכ״א שכתב דמ״מ אין זה סדר להוציא בצבור לקרות ומה כבוד יתנו לו לצבור כי האדם יראה לעינים והדבר הזה אני מניחו לפי ראות עיני חשובי הצבור ע״ש ופשוט דה״ה אם ארכו כרחבו אלא שאין בו ששה טפחים כגון שמיעט הכתב אין לקרות בו בצבור מטעם זה: (ג) דמצטרף. עיין בספר בני יונה שהעלה שאין העמוד מצטרף ובענין שיהא אורך והיקף של הס״ת מגוללות

באר היטב

במנחות דף ל״א ע״ב עכ״ל: (ו) כשר. מפני שהוא שחור: (ז) בימין. ועיין בא״ח סימן ל״ב ס״ח דאיטר יד שמאל דידיה הוא ימין ס״ך: (ח) קנה. כתב הט״ז שמעתי אומרים שאין בספרים הנדפסים קדושה כמו הנכתבים בכתב ולי נראה שאין חילוק בזה כלל (שמעשה הדפוס הוא קודש ככתב) ומביא ראיות מהש״ס דמוכח דדפוס מקרי שפיר כתיבה ומכל מקום לענין גט ודאי אין לעשות בדפוס כיון שקצת דומה לחקיקה אבל לענין קדושת הספרים כל המקיל עתיד ליתן את הדין עכ״ל:

ערב (א) אגודל. כתב הרמב״ם פ״י מהל' ס״ת דין רוחב גודל האמור בכל השיעורים האלו ובשאר שיעורי התורה כולם היא אצבע הבינוני וכבר דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רחב שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק והן באורך שתי שעורות בריוח עכ״ל: (ב) שבתוך. כתב הט״ז של״ל בסוף. אבל עמוד הראשון שבתחלתו אין מצטרף ונלמד מחלל הארון ב' טפחים והיינו שהעמוד שבסוף נכלל בחשבון שהוא מוכרח להיות בתוך הספר אחר הגלילה אבל עמוד הראשון היה מונח על הס״ת ואינו נחשב בכלל עובי הס״ת עכ״ל וכתב הש״ך שדעת הרמב״ם דהיקף ששה טפחים בלא העמודים הם וע״ש בתיקון סדר היאך יעשה הרוצה לכתוב ס״ת שיעלה לו ארכו כהיקפו ע״כ: (ג) משוטטות. פירוש כשהשיטות ארוכות טועה בראשי השיטות וכתב הגהת מיי' דשיעור ג״פ למשפחותיכם היינו דוקא בכתיבה דקה אבל בכתיבה גסה הכל לפי הנוי ואין

ברכי יוסף

(סימן ער״ב שו״ע סעיף ב') אורך כל שיטה שלשים אותיות וכו'. אם אין רוחב שיטה כשלשים אותיות מאותו כתב פשוט הוא דכשר. הרב פנים מאירות ח״ב סי' קע״ט בסופו: (שם) כדי שלא יהיו עיניו משוטטות בכתב. ואם הם רחבות עד שהעינים משתכשות בדיעבד כשר. הרשב״ץ ח״ג סי' קנ״ה:

גליון מהרש״א

(סעיף ו') מיני צבעונים. עי' גליון ריש סימן זה: (ט״ז סק״ח) ולי נראה. ואף הנדפסים ע״י עובד כוכבים מצילים אותם ת' שבות יעקב ח״ג ס' ס״ו ולא ת' הלכות קטנות: (שם) ד״ה ועוד. מקרי כתיבה. עי' מג״א ר״ס רפ״ד: (שם) מקצת דומה לחקיקה וכ״כ הב״ש סי' קכ״ח סק״ג דבדיעבד כשר גם הנדפס.